

Reactie op de adviezen van de Kiesraad (p. 1 t/m 5) en op de wetstechnische opmerkingen van de Kiesraad (p. 6 en 7)

REACTIE OP ADVIEZEN KIESRAAD

Stemgeheim en stemfie

Advies/standpunt Kiesraad: De Kiesraad adviseert om te komen tot een expliciet verbod op het maken van foto's en/of filmopnamen in het stemlokaal, waarop én de kiezer én zijn stemkeuze te zien zijn.

Reactie: Het advies van de Kiesraad volgt op de uitspraak in kort geding van de rechtbank Den Haag, dat de Kieswet thans geen verbod kent op het nemen van een stemfie¹. De rechtbank bevestigt daarmee de uitleg van de Kieswet zoals deze van mijn zijde onder meer was opgenomen in de verkiezingscirculaire die aan alle gemeenten is verstuurd. De stemfie is bij voorgaande verkiezingen nog niet eerder (sterk) naar voren gekomen, en de wetgever heeft zich er dan ook nooit eerder over uitgelaten. Het is alleen al om die reden dat ik vanaf het begin van de discussie heb aangekondigd het fenomeen stemfie te willen evalueren. Daar geef ik nu graag gevolg aan.

De Kiesraad en de rechtbank wijzen terecht op het grote belang van het stemgeheim. Niet voor niets is het stemgeheim verdragsrechtelijk en (grond)wettelijk verankerd. Het stemgeheim is een belangrijke waarborg in het kiesrecht, die verzekert dat er geen repercussies mogelijk zijn op basis van het stemgedrag van kiezers. Het belang van het stemgeheim is ook terug te zien in verschillende strafbepalingen. Bij de laatstgehouden verkiezingen heb ik kiezers dan ook geïnformeerd dat zij op geen enkele manier bekend hoeven te maken op wie zij hebben gestemd, ook niet door het maken van een foto. Ik heb posters met die boodschap in de stemhokjes laten ophangen².

De Kiesraad beoordeelt de stemfie principieel en uitsluitend in het licht van de waarborg van het stemgeheim. Deze benadering wil ik graag nuanceren. Het kiesrecht kenmerkt zich door een samenspel van verschillende waarborgen, waarvan het stemgeheim er een is. De andere waarborgen in het kiesrecht zijn transparantie, controleerbaarheid, integriteit, kiesgerechtigdheid, stemvrijheid, uniciteit en toegankelijkheid. Al deze waarborgen begeven zich in een spanningsveld. In ons stelsel van volmachtstemmen en briefstemmen bijvoorbeeld heeft de wetgever ervoor gekozen de toegankelijkheid van verkiezingen te laten prevaleren boven het stemgeheim. Naast genoemde waarborgen spelen bij de vraag of er nieuwe wettelijke voorschriften nodig zijn, ook praktische argumenten een rol, zoals de uitvoerbaarheid en de kosten van regels en de flexibiliteit die in het verkiezingsproces nodig is om te kunnen inspelen op nieuwe ontwikkelingen. In de praktijk moet worden gezocht naar een goed doordachte balans³. In het geval van de stemfie acht ik daarbij het volgende van belang.

Het fenomeen stemfie heeft bij de afgelopen verkiezingen zijn intrede gedaan en het blijkt dat veel kiezers met een stemfie hun betrokkenheid bij de democratie willen tonen en ook trachten anderen te overtuigen om te stemmen. In die aspecten van de stemfie zie ik geen bezwaren, mede gelet op het belang van de vrijheid van meningsuiting. In een enkel geval neemt een kiezer een foto om, zo nodig, later te kunnen bewijzen dat de telling in het stemlokaal onjuist is geweest⁴. Ook daartegen is op zichzelf geen bezwaar.

De stemfie kan evenwel ook als bewijs dienen bij het ronselen van stemmen. Ik onderschrijf in dat verband het standpunt van de rechtbank en de Kiesraad dat elke potentiële, niet denkbeeldige, aantasting van het stemgeheim buitengewoon ernstig is. Daarom zijn deze onwenselijke

¹ Rechtbank Den Haag, 9 mei 2014, zaaknummer C/09/463647 / KG ZA 14-424.

² Regeling van de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties van 9 mei 2014, nr. 2014-0000246338, houdende wijziging van de Kiesregeling in verband met de wijziging van model J 16.

³ Zie ook het rapport van de Adviescommissie inrichting verkiezingsproces (Commissie-Korthals Altes), *Stemmen met vertrouwen*, 2007, p. 21 e.v.

⁴ Zo toonde een kiezer in 2012 in Zwolle met een stemfie succesvol aan dat zijn stem niet correct was meegeteld door het stembureau. Daarop werden de stembiljetten van dat stembureau deels opnieuw geteld.

BIJLAGE 2

toepassingen van de stemfie nu al verboden en kunnen deze ook strafrechtelijk worden gesanctioneerd met gevangenisstraffen tot een jaar of een geldboete tot €8.100.

De vraag is alleen of de dreiging die van de stemfie uitgaat zo ernstig is, dat niet alleen het oneigenlijk gebruik daarvan verboden en strafbaar moet zijn, maar ook de stemfie als zodanig. Ik meen dat die conclusie op dit moment niet voor de hand ligt.

Bij de afgelopen verkiezingen heeft mij geen enkel signaal bereikt dat de stemfie wordt ingezet om stemmen te ronselen. De in mijn opdracht verzorgde expliciete voorlichting in de stemhokjes heeft ook geen enkele kiezer aanleiding gegeven te melden dat hij is benaderd of onder druk is gezet door personen om een stemfie te nemen. Daarbij moet mijn inziens ook in ogenschouw worden genomen in hoeverre de huidige strafrechtelijke middelen uitkomst bieden om het oneigenlijk gebruik van de stemfie aan te pakken, net als dat het geval is bij het oneigenlijk gebruik van volmachten. De werking van het strafrecht heeft zich op dit punt nog niet kunnen bewijzen. Ik acht het niet opportuun daarom nu al aanvullende maatregelen te treffen.

Daar komt bij dat als in de toekomst zou blijken dat de stemfie wordt ingezet om stemmen te ronselen, en als dan zou blijken dat het huidige wettelijke kader onvoldoende houvast biedt om het oneigenlijk gebruik van de stemfie te bestrijden, de vraag rijst of die dreiging zinvol wordt bestreden door middel van een verbod. Met het lid Te Veldhuis van de Kiesraad acht ik het twijfelachtig of een eventueel verbod is te handhaven, zeker wanneer men de technologische ontwikkelingen in ogenschouw neemt. De huidige techniek biedt de mogelijkheid om met zeer kleine apparaten foto's of filmopnamen te maken. Het is de verwachting dat deze mogelijkheden alleen maar groter zullen worden. De kiezer die welbewust en ongezien een stemfie wil maken ten behoeve van ronselpraktijken is derhalve moeilijk aan te wijzen. Een eventueel voorstel om van stembureauleden te vragen te controleren of een kiezer wel of geen opnameapparatuur bij zich heeft, acht ik verder op voorhand moeilijk uitvoerbaar. Ook een verplichting voor het stembureau om van iedere kiezer nauwgezet te controleren wat deze precies doet in het stemhokje, zou mijns inziens onwenselijk zijn, en het stemgeheim juist kunnen bedreigen.

Ik ben dus op dit moment geen voorstander van een verbod op stemfies. De stemfie is tijdens de afgelopen verkiezingen op een positieve manier ingezet. Het feit dat de stemfie vooralsnog geen problemen heeft opgeleverd, neemt niet weg dat ik het fenomeen nauwlettend in de gaten wil houden. Mocht in de toekomst blijken dat de stemfie daadwerkelijk het ronselen van stemmen ondersteunt – en een dergelijke uitwas door het huidige wettelijke kader onvoldoende kan worden bestreden – dan is een bezinning op gepaste maatregelen op zijn plaats. In dat geval acht ik een stemfieverbod overigens niet direct voor de hand liggen. Gelet op de technische vooruitgang en het belang van de handhaafbaarheid van een eventueel verbod, komt mij de effectiviteit daarvan illusoir voor. Ik wijs daarbij ook op het belang van bestendige wetgeving.

Hertelling

Advies/standpunt Kiesraad: De Kiesraad adviseert in de Kieswet vast te leggen dat bij een hertelling die wordt geïnitieerd door het vertegenwoordigend orgaan, niet het vertegenwoordigend orgaan maar het centraal stembureau de taak krijgt om de resultaten van de hertelling door te rekenen.

Reactie: In artikel V 9 van de Kieswet is reeds geregeld dat als het vertegenwoordigend orgaan een benoemd lid niet toelaat – vanwege de onjuistheid van de vaststelling van de uitslag – het centraal stembureau de uitslag voor zover nodig opnieuw moet vaststellen. Als het vertegenwoordigend orgaan bijstand verlangt van het centraal stembureau bij het bepalen of een benoemd lid kan worden toegelaten op grond van artikel V 5 Kieswet, dan is dat ook zonder wettelijke grondslag mogelijk.

Advies/standpunt Kiesraad: De Kiesraad stelt voor om in de Kieswet duidelijk tot uitdrukking te laten komen niet slechts onder wiens verantwoordelijkheid een hertelling plaatsvindt die wordt geïnitieerd door het vertegenwoordigend orgaan, maar ook wie met de uitvoering daarvan moet worden belast.

BIJLAGE 2

Reactie: De Kieswet draagt de verantwoordelijkheid voor een hertelling op aan het centraal stembureau, cq. het vertegenwoordigend orgaan. Vanuit die verantwoordelijkheid acht ik het van belang dat dit orgaan naar eigen inzicht invulling kan geven aan de hertelling. Het is niet wenselijk de uitvoering bij voorbaat op te dragen aan andere organen, omdat dat afbreuk doet aan de verantwoordelijkheid van het centraal stembureau. Het centraal stembureau kan uiteraard wel de hertelling laten organiseren door bijvoorbeeld burgemeesters.

Advies/standpunt Kiesraad: De Kiesraad adviseert bij een hertelling niet langer vast te houden aan de wettelijke verplichting dat deze plaatsvindt tijdens een zitting (van het centraal stembureau dan wel het vertegenwoordigend orgaan), maar in de Kieswet op te nemen dat deze, meer in overeenstemming met de praktijk, plaatsvindt op een nader bekend te maken plaats en tijdstip in het openbaar.

Reactie: De werkwijze die in de praktijk wordt gehanteerd, ligt al besloten in artikel P 21 van de Kieswet. In dit verband verwijs ik ook naar mijn circulaire van 28 februari 2014, blz. 4 en 5. Bij een hertelling kan het centraal stembureau de zitting schorsen en op een nader bekend te maken plaats en tijd heropenen, ten behoeve van een hertelling.

Kopie identiteitsbewijs bij volmachtverlening

Advies/standpunt Kiesraad: De Kiesraad adviseert op de stempas duidelijker te vermelden dat bij het uitbrengen van een onderhandse volmachtstem een kopie van het identiteitsbewijs van de volmachtgever moet worden overgelegd.

Reactie: Indien mogelijk, zal deze verplichting op de stempas die wordt gebruikt voor de verkiezingen van maart volgend jaar nadrukkelijker onder de aandacht worden gebracht.

Benodigde ondersteuningsverklaringen

Advies/standpunt Kiesraad: De Kiesraad adviseert het aantal voor deelname aan een Europees Parlementsverkiezing benodigde ondersteuningsverklaringen gelijk te trekken met het aantal dat benodigd is voor een Tweede Kamerverkiezing (580).

Reactie: Ik onderzoek dit advies. Ik wijs er wel op dat een verhoging van het aantal ondersteuningsverklaringen voor de EP-verkiezing consequenties heeft voor de toegang tot deze verkiezingen voor nieuwe politieke partijen. Daarin moet een afweging worden gemaakt.

Woonplaatsvereiste voor kandidaatstelling Europees Parlement

Advies/standpunt Kiesraad: De Kiesraad stelt voor het onderscheid tussen EU-onderdanen die wel en die niet in Nederland verblijven, in de Kieswet tot uitdrukking te laten komen. Richtlijn 93/109/EG, laatstelijk gewijzigd bij Richtlijn 2013/1/EU, biedt een grondslag om te verifiëren of EU-burgers met een buitenlandse nationaliteit kiesgerechtigd zijn als zij ook daadwerkelijk in Nederland wonen. De Kieswet gaat verder, en maakt het ook mogelijk dat EU-burgers die niet in Nederland verblijven, zich kandidaat stellen in Nederland. Maar van een kandidaat die niet in Nederland woont, kan niet worden nagegaan of hij kiesgerechtigd is. De Kieswet stelt in artikel Y 35 e.v. het nagaan van de kiesgerechtigdheid van een onderdaan uit een andere lidstaat bij kandidaatstelling wel verplicht, maar maakt daarbij geen onderscheid tussen EU-burgers die wel en die niet in Nederland woonachtig zijn. Door dat alsnog te doen, wordt duidelijk dat alleen indien de betreffende kandidaat in Nederland verblijft, bij de lidstaat van herkomst de kiesgerechtigdheid van betrokkene hoeft te worden nagegaan.

Reactie: Uit artikel 3 juncto artikel 2, achtste lid, van Richtlijn 93/109/EG vloeit voort dat een onderdaan van een andere lidstaat in Nederland passief kiesrecht heeft voor de EP-verkiezingen als hij op de dag waarop over de *toelating* wordt beslist voldoet aan de vereisten voor het lidmaatschap. Bij de *kandidaatstelling* hoeft een kandidaat (ook een niet-Nederlandse kandidaat) dus nog niet in Nederland te wonen. De richtlijn biedt daarmee een grondslag om van alle niet-Nederlandse kandidaten de kiesgerechtigdheid na te gaan bij de lidstaat waarvan zij onderdaan zijn. Artikel Y 35b van de Kieswet strekt hiertoe. Consequentie van het overnemen van dit advies zou bovendien zijn dat de kiesgerechtigdheid van de niet-Nederlandse kandidaten die ten tijde van de kandidaatstelling niet in Nederland wonen, helemaal niet meer wordt gecontroleerd. Dat is niet in lijn met de richtlijn. Ik neem het advies dan ook niet over.

Publicatie van kandidatenlijsten

Advies/standpunt Kiesraad: De Kiesraad stelt voor in artikel I 17 van de Kieswet op te nemen dat het centraal stembureau de ingeleverde kandidatenlijst openbaar maakt zo spoedig mogelijk nadat onherroepelijk is beslist over de *vastgestelde geldige* kandidatenlijsten.

Reactie: Uit de Kieswet volgt dat met "lijsten" in artikel I 17 van de Kieswet de geldige lijsten worden bedoeld. Aan ongeldige lijsten worden geen lijstnummers toegekend, bedoeld in artikel I 17, tweede lid, en met een ongeldige lijst kan niet worden deelgenomen aan de verkiezing. Aanpassing van de Kieswet is dan ook overbodig.

Vaststelling opkomst gemeenteraadsverkiezingen

Advies/standpunt Kiesraad: De Kiesraad acht het wenselijk om voor het verzamelen van de definitieve opkomstcijfers door het centraal stembureau een wettelijke basis te creëren.

Reactie: Ik deel dit standpunt van de Kiesraad niet. Voor verzameling door de Kiesraad van de definitieve opkomstcijfers is geen wettelijke basis nodig. Het is derhalve overbodig deze op te nemen in de Kieswet.

Ronselen van volmachten

Advies/standpunt Kiesraad: De Kiesraad verzoekt om bij volgende verkiezingen meer aandacht te besteden aan het ronselen van volmachtstemmen, bijvoorbeeld in de voorlichtingscampagne en in circulaire's die vanuit het ministerie van BZK aan gemeenten worden gezonden.

Reactie: Ik zal bij de Kiesraad nagaan welke vragen over ronselen van volmachtstemmen bij het Informatiepunt zijn binnengekomen, en zal naar aanleiding daarvan bezien hoe aan dit onderwerp in de communicatie richting gemeenten nadere aandacht kan worden besteed.

Filmen tijdens stemopneming

Advies/standpunt Kiesraad: De Kiesraad raadt aan om in de instructie voor stembureauleden aandacht te besteden aan de mogelijkheid dat er tijdens de stemopneming wordt gefilmd door aanwezige kiezers.

Reactie: Ik zal bij de ontwikkeling van de instructie voor stembureauleden voor de verkiezingen van volgend jaar nadrukkelijk aandacht besteden aan deze mogelijkheid. Ik wijs er wel op dat het feit dat het tellen van de stemmen bij de afgelopen EP-verkiezing regelmatig werd gefilmd, zijn achtergrond had in de oproepen van Geenstijl en Peil.nl, die daarmee een voorlopige verkiezingsuitslag wilden vaststellen. Ik heb naar aanleiding daarvan de gemeenten in aanloop naar de verkiezingsdag hierover ook een aanvullende instructie gegeven.

Kwaliteit gemeentelijke registraties

Advies/standpunt Kiesraad: De Kiesraad stelt voor het belang van het op orde houden van een gemeentelijk register met aanduidingen bij gemeenten onder de aandacht te brengen.

Reactie: Ik zal bij de Kiesraad nagaan op welke onderdelen de registers met aanduidingen van gemeentelijke centrale stembureaus niet op orde zijn, en zal naar aanleiding daarvan bezien welke vervolgstappen nodig zijn.

'Spookstemmen'

Advies/standpunt Kiesraad: De Kiesraad is van mening dat er onvoldoende aanleiding bestaat voor het doorvoeren van aanpassingen in het proces van de stemopneming of in het voorgeschreven model van het proces-verbaal daarvan.

Reactie: Ik deel de mening van de Kiesraad dat het recent gewijzigde proces-verbaal door 'de praktijk' positief is ontvangen, en dat het verstandig is om hier de komende tijd meer ervaring mee op te doen.

Bekendmaking van de uitslag van de EP-verkiezing

Advies/standpunt Kiesraad: De Kiesraad stelt voor om, voor het geval de verkiezing van de Nederlandse leden van het Europees Parlement gehandhaafd blijft op donderdag, de mogelijkheid

te behouden dat de hoofdstembureaus op zondagavond uitslagen verstrekken aan de media, maar dan beperkt tot uitslagen op lijstniveau.

Reactie: Zie voor mijn reactie §3.4 van mijn brief aan uw Kamer (waarvan dit document een bijlage vormt).

Toegang nieuwe partijen tot verkiezingen en media

Advies/standpunt Kiesraad: De Kiesraad vindt dat de huidige Kieswet de toegang voor nieuwe partijen tot de verkiezingen in voldoende mate garandeert, en ziet geen reden voor nadere regelgeving ter zake van de wijze waarop nieuwe partijen door de media worden benaderd.

Reactie: Ik deel deze mening van de Kiesraad. Ik wijs er wel op dat ik, op advies van de Kiesraad, ook zal onderzoeken of het nodig is om voor de verkiezing van de Nederlandse leden van het Europees Parlement het aantal benodigde ondersteuningsverklaringen te verhogen van 30 naar 580.

Dubbele registratie van kiesgerechtigdheid

Advies/standpunt Kiesraad: Doordat het systeem van registratie van kiesgerechtigdheid in de landen van de EU verschillend is geregeld, komt het voor dat EU-burgers twee keer hun stem kunnen uitbrengen, namelijk in het land waar zij wonen en in het land waarvan zij de nationaliteit bezitten. De Kiesraad dringt aan op een internationaal onderzoek naar de knelpunten in het registratiesysteem en naar mogelijke oplossingen. Inschakeling hierbij van de Electoral Management Bodies (EMB's) van de EU-lidstaten komt de Kiesraad in dit verband wenselijk voor.

Reactie: Bij brief van 19 mei 2014 (een afschrift is gevoegd bij mijn brief aan uw Kamer met nummer TK 2013/2014, 31 142, nr. 43) heb ik de aandacht van EU-Commissaris Reding gevraagd voor onvolkomenheden in de gegevensuitwisseling. Ik heb haar aangeboden om voorstellen te doen voor het oplossen van de knelpunten. De suggestie van de Kiesraad om daarbij de EMB's van andere lidstaten te betrekken, neem ik daarbij in overweging.

REACTIE OP WETSTECHNISCHE OPMERKINGEN KIESRAAD

Toezending lijsten aan hoofdstembureaus

Advies/standpunt Kiesraad: Het schrappen van de in artikel I 1, tweede lid, van de Kieswet opgenomen bepaling dat het centraal stembureau de hoofdstembureaus op de tweede dag na de kandidaatstelling een afschrift van de ingeleverde kandidatenlijsten zendt.

Reactie: Ik deel de mening van de Kiesraad niet dat dit voorschrift geen doel meer dient. Het doel is dat de hoofdstembureaus de ingeleverde kandidatenlijsten ter inzage leggen (zie artikel I 3, tweede lid, van de Kieswet; zie ook artikel Ya 10, tweede lid, van de Kieswet), wat kiezers de gelegenheid biedt om het besluit van het centraal stembureau over de geldigheid van de lijsten, bedoeld in artikel I 4 van de Kieswet, te beoordelen. Zo nodig kunnen kiezers tegen dit besluit beroep instellen.

Registratie als kiezer en aanmaken kiezersregister

Advies/standpunt Kiesraad: Gelijktrekken van de laatste dag voor indiening van verzoeken tot registratie als kiezer in het buitenland en verzoeken om per brief te stemmen kunnen worden ingediend, met het moment waarop de kiezersregisters worden aangemaakt (de dag van kandidaatstelling).

Reactie: Ik wil nader bezien welke consequenties dit zou hebben. Ik wijs er reeds op dat dit voorstel ertoe zou leiden dat kiezers die kort (bijvoorbeeld één dag) vóór de dag van de kandidaatstelling naar het buitenland verhuizen, weinig of geen tijd zouden hebben zich te registreren als kiezer in het buitenland.

Onverenigbare functies stembureauleden

Advies/standpunt Kiesraad: Artikel E 4, tweede lid, onder b, van de Kieswet zodanig wijzigen dat ook voor burgemeesters geldt dat zij niet zowel stembureau lid als lid van het hoofd- en centraal stembureau kunnen zijn. Middels een nieuwsbrief of circulaire nogmaals bij gemeenten onder de aandacht brengen dat raadsleden en kandidaten weliswaar als stembureau lid benoemd kunnen worden, maar dat hier terughoudendheid op zijn plaats is.

Reactie: Ik neem dit advies van de Kiesraad over. Ik zal een dergelijk voorstel onderdeel maken van een wetsvoorstel tot wijziging van de Kieswet, en zal voor de verkiezingen van volgend jaar (opnieuw) bij gemeenten bepleiten terughoudend om te gaan met de benoeming van kandidaten en raadsleden als lid van een stembureau.

Informatie op de stempas

Advies/standpunt Kiesraad: Nadere regels stellen over welke persoonsgegevens op de stempas dienen te staan, hetgeen in het model voor de stempas (model J 7) kan worden verwerkt.

Reactie: De vermelding van persoonsgegevens op stempassen is naar mijn oordeel een aangelegenheid van gemeenten. Ik acht het niet nodig om in de Kieswet of het Kiesbesluit op dit punt een dwingende bepaling op te nemen.

Wijze van vermelding kandidaat

Advies/standpunt Kiesraad: In het Kiesbesluit bepalen dat de schrijfwijze van een kandidaat overeenkomstig de basisregistratie persoonsgegevens (BRP) is. Indien u van mening bent dat de BRP bij de vermelding van een kandidaat niet leidend is en hier niet toe overgaat, in model H 1 spreken van 'voorletter(s)'.
Reactie: Ik zal nagaan in welke mate hier in de praktijk behoefte aan blijkt te zijn, en zal bezien of het naar aanleiding daarvan wenselijk is om het Kiesbesluit aan te passen.

BSN

Advies/standpunt Kiesraad: Meer duidelijkheid creëren over het gebruik van het burgerservicenummer (BSN) in het verkiezingsproces.

Reactie: Ik neem dit advies over.

Adressering vervangende stempas

Advies/standpunt Kiesraad: In de artikelen J 7 en J 8 van de Kieswet bepalen dat de stempas en vervangende stempas moeten worden verzonden naar het BRP-adres van de kiezer.

Reactie: Ingevolge artikel 1.7 van de Wet basisregistratie personen moet een bestuursorgaan dat voor de vervulling van zijn taak persoonsgegevens nodig heeft, daarvoor in beginsel de BRP-gegevens gebruiken. Wijziging van de Kieswet is daarom naar mijn mening niet nodig.

Terinzagelegging proces-verbaal Caribisch Nederland

Advies/standpunt Kiesraad: In artikel Ya 4 van het Kiesbesluit alsnog opnemen dat het proces-verbaal I 4 op het bestuurskantoor in Caribisch Nederland ter inzage wordt gelegd.

Reactie: Een wijziging van het Kiesbesluit is niet nodig. In artikel Ya 4 van het *Kiesbesluit* wordt verwezen naar artikel I 1 van het *Kiesbesluit*. In artikel I 1 van het *Kiesbesluit* gaat het om de artikelen I 1 en artikel I 4 van de *Kieswet*. Het proces-verbaal van de zitting bedoeld in artikel I 4 van de Kieswet moet dus ter inzage worden gelegd op het bestuurskantoor.

Vermelding kiezerspas in processen-verbaal

Advies/standpunt Kiesraad: In de processen-verbaal N 10-1 en N 11 de definitie 'geldig volmachtbewijs (schriftelijk of via ingevulde achterkant van stempas)' aan passen, door aan de betreffende tekst toe te voegen 'of kiezerspas', zodat duidelijk is dat ook onderhandse volmachten door middel van de overdracht van een kiezerspas hieronder vallen.

Reactie: Model N 10-1 is op dit punt reeds aangepast bij Regeling van de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties van 18 april 2014, nr. 201400002189, houdende wijziging van de Kiesregeling in verband met de wijziging van Model N 10-1 en Model N 10-2b. Het advies van de Kiesraad om ook model N 11 op dit punt aan te passen, neem ik over.

Kopie identiteitsbewijs bij aanvraag kiezerspas

Advies/standpunt Kiesraad: In de Kieswet de bepaling opnemen dat bij de aanvraag van een kiezerspas een (kopie) legitimatiebewijs moet worden overgelegd.

Reactie: Ik onderzoek dit advies. Een (kopie van een) identiteitsbewijs wordt in de Kieswet soms wel en soms niet uitdrukkelijk voorgeschreven. In het laatste geval kan het bescheid worden opgevraagd op grond van artikel 4:2 van de Algemene wet bestuursrecht. Ik onderzoek de noodzaak om aanvullende regels te geven.